

Emlékezés Beöthy Leóra (1839-1886), a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjára

Remembering Leó Beöthy (1839-1886), Corresponding Member of the Hungarian Academy of Sciences

Beöthy Leó a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja, társadalomtudós, közgazdász és statisztikus 1839-ben született Nagyváradon. 1886. január 5-én hunyt el Budapesten.

A Magyar Tudományos Akadémia 1877. május 24-én tartott rendes évi közgyűlésén Keleti Károly (1833-1892) ajánlása alapján választotta levelező tagjául. Akadémia székfoglaló előadását „A társadalom keletkezéséről” címmel a megválasztását követő esztendőben, 1878. május 11-én tartotta. A székfoglaló értekezés nyomtatásban is megjelent az Értekezések a Társadalmi Tudományok köréből sorozatban még 1878-ban.

A Magyar Tudományos Akadémia 1878-ben tartott nagygyűlésén Beöthy Leót, Hunfalvy Pál (1830-1891) és Barsi József (1810-1893) mellett az Akadémia nemzetgazdasági bizottságának tagjává választotta.

Beöthy Leó munkáit a Magyar Tudományos Akadémia két alkalommal is jutalomban, komoly elismerésben részesítette. „A bankügy elmélete, különös tekintettel a jegybankkérdésre és hazai viszonyainkra” című munkáját az MTA 1875-ben részesítette jutalomban. Néhány évvel később „A társadalmi fejlődés kezdetei” című, 1882-ben publikált munkáját a Magyar Tudományos Akadémia a tekintélyes Marczibányi-díjjal jutalmazta.

Édesapja, a jogvégzett Beöthy Sándor a budai Helytartótanácsnál a királyi jogügyek igazgatója volt, aki azonban az 1830-as évek második felében nem kívánt a politikai perekben részt vállalni. Ezért lemondott hivataláról és visszavonult a közélettől. Beöthy Leó igen fiatalon, 12 éves korában, 1851-ben, elvesztette édesapját. Az 1848/1849. évi forradalom és szabadságharc leverését követően Beöthy Leó taníttatásáról, neveltetéséről a rokonság gondoskodott.

Beöthy Leó szülővárosában, Nagyváradon a premontrei kanonokrend középiskolájában három latin osztályt végzett. A továbbiakban a család, rokonság kívánságára magánúton folytatta tanulmányait. Alig tizennégy éves korában már szinte kizárólag a könyvolvasás szenvedélyének, idegen nyelvek tanulásának és a szépirodalomnak élt. Elsősorban a klasszikus, a görög-római ókor érdekelte. Első, igen fiatalon, 19 éves korában írt, az „Achemenidák utóda” című regényét Pesty Frigyes (1823-1889), a Magyar Tudományos Akadémia előbb levelező (1859), majd rendes tagja (1877) által 1858-ban indított és általa szerkesztett hetilap, a temesvári Delejtű közölte folytatásokban 1859-ben.

Beöthy Leó 1860-ban Pestre költözött és itt is maradt egészen haláláig. Az 1860-as évek első felében novelláit és regényeit a Vajda János által szerkesztett Hölgyfutár közölte. Elsősorban angol és francia szerzők prózai munkáit, így Jules Verne egyik regényét ültette át magyar nyelvre. A klasszikus nyelvek, a latin és a klasszikus görög mellett megtanult németül, angolul és franciául is. Később elsajátította, legalábbis olvasás szintjén a szerb nyelvet is.

1867-ben, röviddel a kiegyezést követően a Földművelés- Ipar- és Kereskedelemügyi minisztériumban vállalt állást Gorove István (1819-1881), a Magyar Tudományos Akadémia levelező és tiszteleti tagja, miniszter felkérésére. 1877. január 22-én nevezték ki címzetes

osztálytanácsossá. Beöthy Leó tagja lett az Országos Statisztikai Tanácsnak is. 1883. április 23-án lett valóságos osztálytanácsos.

Az Országos Statisztikai Hivatalban a tekintélyes aligazgatói funkciót töltötte be. Erre a funkcióra Keleti Károly javasolta Beöthy Leót. Beöthy Leó feladatai közé tartozott az Országos Statisztikai Hivatal kiadványainak szerkesztése.

Beöthy Leó két éven át, 1864-ben és 1865-ben a Rózsaági Antal által (1829-1866) 1863 őszén indított, hetente megjelenő Magyar Közgazda – ennek a lapnak az elődje az ugyancsak Rózsaági Antal által szerkesztett Biztosítási Közlöny volt – című lapban közli cikkeit, tanulmányait. Ezt követően, még a kiegyezés évében is a Jókai Mór által megindított Hon című lap közgazdasági rovatát vezette, melynek révén szakmai körökben országos ismertségre és tekintélyre tett szert.

Beöthy Leó társadalomtudományi munkásságára hatással volt a darwinizmus és August Comte pozitívizmusa. Közgazdasági gondolkodását jelentősen befolyásolta Henry Charles Carey (1793-1879), aki a XIX. században az Amerikai Egyesült Államok egyik legjelentősebb közgazdásza, Abraham Lincoln elnök gazdasági főtanácsadója volt. Carey nézete szerint az ember tudását, ismereteit felhasználva a természet irányítójává válhat és saját sorsát is tudatosan befolyásolhatja. Az amerikai közgazdász, a nagyhatású „The Harmony of Interests: Agricultural, Manufacturing, and Commercial” című, 1851-ben publikált munka szerzője elhatárolta magát attól a nemzetközi munkamegosztástól, mely az egyes országok, államok (területek) és népek (etnikumok) örök, vagy legalábbis hosszú időn, esetleg évszázadokon át tartó fejletlenségét tartja a fejlett országok és népek előrehaladása feltételének. Tagadhatatlan, hogy Beöthy Leó gondolkodására és világ nézetére Claude Henri de Rouvroy comte de Saint-Simon (1760-1825) és Auguste Comte (1798-1857) ideái is hatással voltak.

Beöthy Leó munkáiban elkötelezte magát a vámvédelem és a hazai, magyarországi iparfejlesztés ügye mellett. 1869-ben publikált „Kereskedelem” című munkájában a gazdasági kérdések mellett a társadalmi, szociális kérdéseket is behatóan vizsgálja. „A bankügy elmélete, különös tekintettel a jegybankkérdésre és hazai viszonyainkra” című, 1875-ben megjelent munkájában a nemzetközi, elsősorban az angliai és a németországi szakirodalom eredményeire is tekintettel volt.

Beöthy Leó „A társadalmi fejlődés kezdetei” című, 1882-ben megjelent, sajnos befejezetlenül maradt munkája hazai és nemzetközi viszonylatban egyaránt új gondolatokat tartalmaz. Munkája megírása során figyelembe vette, a felsorolás korántsem teljes, Johann Jakob Bachofen, Walter Bagehot, Charles Darwin, Ernst Haeckel, Valtazar Bogisič, Sir Henry Sumner Maine, Lewis Henry Morgan és Herbert Spencer munkáit. Ezek közül Spencer „Descriptive Sociology” című gyűjteményes munkája és Morgan 1877-ben megjelent „Ancient Society” című könyve voltak számára alapvető jelentőségűek. Beöthy Leó társadalmi evolúciót elemezve a kontinuitást hangsúlyozza. Nézete szerint a különböző, egymást időben követő korszakok egymás mellett élnek tovább. Beöthy Leó kétségtelenül a társadalmi evolúció tudatos irányításának, mintegy tervezésének volt a híve.

Élete utolsó négy évében súlyos betegséggel küszködött, mely lehetetlenné tette számára a tudományos kutatómunkát.

György Endre (1848-1927) jogi tanulmányokat folytató közgazdász és politikus, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja (az MTA rendes tagjául 1919-ben választották) tartott

fölötte emlékbeszédet a Magyar Tudományos Akadémián. A nyomtatásban még ebben az évben megjelent emlékbeszédben elsősorban Beöthy Leó közgazdasági munkásságát méltatta. Az elhunyt más tudományterületeken publikált jelentős munkáira illetve azok hazai és nemzetközi jelentőségére az emlékbeszédben azonban nem tért ki.

Beöthy Leó munkáit tekintélyes lapok, folyóiratok ismertették és méltatták. Ezek között említhetjük meg Századokat, a Nemzetgazdasági Szemlét és a Budapesti Szemlét.

Beöthy Leó életpályája, munkássága nem kapcsolódik a politikai élethez. Erre utalt György Endre a Magyar Tudományos Akadémián tartott emlékbeszédében, melyre fentebb már utaltunk. Beöthy Leó a XIX. század második felében a magyarországi közgazdászok, statisztikusok, néprajztudósok és szociológusok körében jól ismert szakembernek számított. Pályatársai ugyanakkor nem egyszer, gyakran jogosan, erős kritikával illették újszerű, sokszor prekoncepció alapuló következtetéseit.

Beöthy Leó több tudományterületet átfogó, monografikus igényű munkái, bár következtéseiben gyakran kimutatható a kor egyre szélesebb körben ismertté váló, ideológiailag is motivált tudományos áramlatainak hatása, ma is figyelmet érdemelnek.

Beöthy Leó főbb munkái

Magyarország áruforgalma Ausztriával és a külfölddel 1867-ben. Hivatalos Statistikai Közlemények I. 4. Budapest, 1868.; A kereskedelem. Statistikai Előadások 6. Budapest, 1869.; Magyarország áruforgalma Ausztriával és a külfölddel 1869-ben. Budapest, 1871. Hivatalos Statistikai Közlemények IV. 3.; Magyarország bányászata 1868–69. években. Budapest, 1872. Hivatalos Statistikai Közlemények V. 2.; Magyarország bányászata 1870–71-ben. Budapest, 1873. Hivatalos Statistikai Közlemények VI. 1.; Júda, Izrael és Aram. Történelmi tanulmány. Értekezések a Történelmi Tanulmányok köréből. IV. 3. Budapest, 1874.; A bankügy elmélete, különös tekintettel a jegybankkérdésre és hazai viszonyainkra. Budapest, 1875.; Magyarország bányászata 1872–73-ban. Budapest, 1875. Hivatalos Statistikai Közlemények VII. 5.; Magyarország statisztikája. Zsebkönyv. A IX. statisztikai nemzetközi congressus alkalmából a magyar királyi statisztikai hivatalban szerkesztette Keleti Károlylyal. Budapest, 1876.; Nemzetlét. Tanulmány a társadalomtudomány köréből. Budapest, 1876.; A társadalom keletkezéséről. (Székfoglaló értekezés). Értekezések a Társadalmi Tudományok köréből V. 3. Budapest, 1878.; Comte Ágost társadalomtani nézetei. Budapesti Szemle 1879.; Magyarország vasútai 1876-ban. Budapest, 1879.; Magyarország vasútai 1878-ban. Budapest, 1880. és A társadalmi fejlődés kezdetei. Budapest, 1882.

Felhasznált irodalom

Findura I.: Beöthy Leó. Fővárosi Lapok 1886. 8.; György E.: Emlékbeszéd Beöthy Leó lev. tagról. Budapest, 1892.; Halász I.: Egy letűnt nemzedék. Budapest, 1911.; Halász G.: Válogatott írásai. Budapest, 1959.; Zsigmond G.: A Magyar társadalomnéprajz kezdetei. Beöthy Leó. Budapest, 1974. és Zsigmond G.: Beöthy Leó. Budapest, 1974.

Hamza Gábor
egyetemi tanár, az MTA rendes tagja
Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE)
Állam- és Jogtudományi Kar
e-mail: gabor.hamza@ajk.elte.hu

